

zero
books

JACOB BLUMENFELD

ALL THINGS ARE NOTHING TO ME

THE UNIQUE PHILOSOPHY
OF MAX STIRNER

Ότι υπάρχει είναι για μένα μηδέν: Στίρνερ, Μαρξ, κομμουνισμός

Jacob Blumenfeld

Μετάφραση: *cognhorti*

Γιατί να διαβάσει κανείς Μαξ Στίρνερ σήμερα;

Διότι σήμερα, που ζούμε στο τέλος της ιστορίας, ίσως να μας έκανε καλό να δούμε κάποιες ιδέες που έδειχναν πέρα από αυτό. Τη δεκαετία του 1840, στη μεν Γερμανία αφθονούσαν οι φιλοσοφικές κριτικές της αστικής κοινωνίας, στη δε Γαλλία οι έμπρακτες εξεγέρσεις εναντίον της. Η ιδιοφυΐα του Στίρνερ συνίστατο στην επίθεση που εξαπολύει ενάντια στους αριστερούς εγγελιανούς κριτικούς της θρησκείας, της πολιτικής και της κοινωνίας, κατηγορώντας τους ότι παραμένουν δέσμιοι της φιλελεύθερης ιδεολογίας της εποχής, και ότι βασίζουν τις πολιτικές τους θέσεις σε εκκοσμηκευμένες χριστιανικές αξίες, σε διαχωρισμό από τα υλικά διακυβεύματα που αφορούν τα άτομα. Ο Μαρξ από τη μεριά του είχε την οξυδέρκεια να τοποθετήσει τη στيرνερική κριτική της ιδεολογίας μέσα σε μια ιστορική ανάλυση των ταξικών ανταγωνισμών και των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής.

Αποτελεί κοινό τόπο ότι ο Μαρξ ανέπτυξε την υλιστική αντίληψη της ιστορίας στη *Γερμανική Ιδεολογία* γύρω στα 1845. Όμως πώς το κατάφερε αυτό; Αν και ο Μαρξ είχε ήδη μια αναπτυγμένη οπτική ως προς την αλλοτρίωση και την ιδιωτική ιδιοκτησία, αυτή η φιλοσοφική-πολιτική κριτική μετατρέπεται σε ιστορική μόνο μετά την αντιπαράθεσή του με το βιβλίο του Στίρνερ *Ο μοναδικός και η ιδιοκτησία του* (1844). Αν η ανάγνωση του Στίρνερ έδωσε στους Μαρξ και Ένγκελς το έναυσμα για να αναπτύξουν

μια ιστορική υλιστική κριτική, τότε τι θα μπορούσε δώσει σήμερα σε εμάς; Υπάρχει άραγε τρόπος να διαβαστεί ο Στίρνερ με φρέσκια ματιά, όπως έκανε ο Ένγκελς όταν, αφού τον διάβασε, έγραψε στον Μαρξ ότι «ο Στίρνερ αποτελεί αναμφίβολα τον πιο ταλαντούχο, ανεξάρτητο και σκληρά εργαζόμενο από τους “Ελεύθερους”, όμως παρ’ όλα αυτά, από την ιδεαλιστική αφαίρεση διολισθαίνει στην υλιστική, και καταλήγει έτσι σε ένα μεταίχιμο»;¹

Τι είναι αυτό το μεταίχιμο στο οποίο καταλήγει ο Στίρνερ; Αναμφίβολα πρόκειται για μια αμφίσημη ζώνη ανάμεσα σε ιδεαλισμό και υλισμό, ανάμεσα στον παράδεισο της σκέψης και την κόλαση της εργασίας. Μπορεί ο Στίρνερ σύμφωνα με τον Ένγκελς να κατάφερε να ξεφύγει από τις ιδεαλιστικές προϋποθέσεις της εγγελιανής φιλοσοφίας, όμως δεν προχώρησε πέρα από ιδεαλιστικούς στόχους [της κριτικής]. Με άλλα λόγια, παρόλο που ο Στίρνερ παίρνει ως αφετηρία τα πραγματικά άτομα, κινείται να αντιμετωπίσει ιδεαλιστικά φαντάσματα, ή με τους όρους του Ένγκελς, «υλιστικές αφαιρέσεις». Ο αντι-ιδεολογικός αγώνας του Στίρνερ συνίσταται στην απομυστικοποίηση αφαιρέσεων και στην κριτική φετίχ όπως Θεός, Άνθρωπος, Κράτος, Κοινωνία, Ηθική, Δικαιοσύνη, Εργασία, Ισότητα, Ελευθερία, Αγάπη, Επανάσταση. Σε μια από τις πιο θεαματικές του στιγμές, ο Στίρνερ κατονομάζει το καθήκον του ως

1. Επιστολή Ένγκελς προς Μαρξ, 19/11/1844.

την ανάγκη για «έφοδο στον ουρανό», ένα έργο που δεν μπορεί να περατωθεί παρά μόνο με την «πραγματική, πλήρη συντριβή του ουρανού».² Ακόμη κι ο ίδιος ο Σατανάς παρέμεινε σε περιορισμένα πλαίσια, καθώς στόχευσε αποκλειστικά στη γη. Ο Στίρνερ αποκαλεί αυτή τη μέθοδο *βεβήλωση*. Ξανά ο Ένγκελς: «Τούτος ο εγωισμός φτάνει σε τέτοιο σημείο, γίνεται τόσο παράλογος και ταυτόχρονα αποκτά τέτοια συνείδηση του εαυτού του, ώστε δεν μπορεί να διατηρηθεί σε αυτή του τη μονομέρεια ούτε για μια στιγμή, παρά πρέπει να μεταβληθεί άμεσα σε κομμουνισμό. Σε πρώτο επίπεδο, πρέπει να αποδείξουμε στον Στίρνερ ότι ο εγωιστής του δεν μπορεί παρά να μετατραπεί σε κομμουνιστή, από εγωισμό και μόνο. Ιδού πώς πρέπει να απαντήσουμε».³

Οι Μαξ και Ένγκελς απάντησαν στον Στίρνερ με τη μακροσκελή ενότητα [της *Γερμανικής Ιδεολογίας*] που έφερε τον τίτλο «Άγιος Μαξ». Δεν ασκούν κριτική στον στιρνερικό εγωισμό σαν να επρόκειτο για το αντίθετο του κομμουνισμού, όπως νομίζουν πολλοί, αλλά απεναντίας δείχνοντας ότι ο εγωισμός πρέπει άμεσα «να μετατραπεί σε κομμουνισμό», ότι ο «εγωιστικός άνθρωπος» δεν μπορεί παρά να γίνει κομμουνιστής, κι αυτό από σκέτο εγωισμό. Όμως δεν είναι μόνο αυτό. Ο Ένγκελς παραδέχεται πως «πρέπει να υιοθετήσουμε αυτή την αλήθεια ως αρχή. Είναι ασφαλώς αληθές ότι πρέπει να κάνουμε έναν σκοπό δικό μας, να τον κάνουμε εγωιστικό σκοπό, πριν μπορέσουμε να κάνουμε οτιδήποτε για να τον προχωρήσουμε – και, υπ' αυτή την έννοια, ανεξαρτήτως από τις όποιες υλικές αξιώσεις, είμαστε κομμουνιστές και από εγωισμό».⁴ Δεν είναι μόνο ότι ο εγωισμός

οδηγεί στον κομμουνισμό, αλλά επιπλέον ότι ο εγωισμός αποτελεί την *πρώτη αιτία* του κομμουνισμού, το έδαφος και το θεμέλιό του, αυτό που ωθεί τα άτομα να γίνουν κομμουνιστές πριν από οτιδήποτε άλλο. Ο Ένγκελς αυτό το τονίζει: «*Πρέπει συνεπώς να πάρουμε ως αφετηρία το Εγώ, το εμπειρικό άτομο με σάρκα και οστά*».⁵ Ίσως είναι το παρακάτω απόσπασμα από τον Στίρνερ που έπεισε τον Ένγκελς ότι πρέπει να ξεκινήσει από τις ανάγκες του ατόμου, και όχι από έναν σκοπό εξωτερικό ως προς αυτό:

Οι άνθρωποι σκέφτονταν πάντα ότι έπρεπε να μου δώσουν έναν προορισμό ευρισκόμενο έξω από μένα, κι έτσι στο τέλος απαιτήσαν να διεκδικήσω το ανθρώπινο, επειδή εγώ – είμαι άνθρωπος. Αυτός είναι ο χριστιανικός μαγικός κύκλος. Το εγώ του Φίχτε είναι επίσης η ίδια ουσία έξω από μένα, διότι ο καθένας είναι εγώ· και, αν έχει μόνον αυτό το εγώ δικαιώματα, τότε είναι «το εγώ», και όχι εγώ. Εγώ όμως, δεν είμαι ένα εγώ πλάι σε άλλα εγώ, αλλά το μοναδικό εγώ: είμαι μοναδικός. Γι' αυτό και οι απαιτήσεις μου είναι μοναδικές, και οι πράξεις μου – κοντολογίς, το καθετί σε μένα είναι μοναδικό. Και μόνον ως αυτό το μοναδικό εγώ ιδιοποιούμαι εγώ τα πάντα, καθώς δραστηριοποιώ και αναπτύσσω τον εαυτό μου μόνον ως αυτό το εγώ. Δεν αναπτύσσομαι ως άνθρωπος ούτε αναπτύσσω τον άνθρωπο, αλλά, ως εγώ, αναπτύσσω – τον εαυτό μου.⁶

2. Μαξ Στίρνερ, *Ο Μοναδικός και η Ιδιοκτησία του*, εκδόσεις Θύραθεν, 2005, σελ. 89.

3. Επιστολή Ένγκελς προς Μαξ, 19/11/1844.

4. Όπως πριν.

5. Όπως πριν.

6. Μαξ Στίρνερ, *Ο Μοναδικός και η Ιδιοκτησία του*, σελ. 378.

Η ανάγνωση του Στίρνερ έγινε η αιτία ώστε ο Ένγκελς να ξανασκεφτεί το πρωταρχικό κίνητρο για τον κομμουνισμό, «την πραγματική κίνηση που καταργεί την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων».⁷ Δεν μπορεί να υπάρξει πετυχημένο κομμουνιστικό κίνημα χωρίς να ριζώνει στον ταπεινό εγωισμό των ατόμων που αναζητούν μια καλύτερη ζωή για τα ίδια. Με άλλα λόγια, αν πρωταρχικό κίνητρο του κομμουνισμού είναι ο *εαυτός μου*, η θέληση να βελτιώσω τις δικές μου συνθήκες ζωής, η επιθυμία για μια ζωή χωρίς αλλοτρίωση, εκμετάλλευση και νεκρό χρόνο, τότε από αυτόν τον εγωισμό και μόνο, θα αναγκαστώ να γίνω κομμουνιστής. Γιατί πώς θα μπορέσω να μεταμορφώσω τη δική μου ατομική συνθήκη εξαθλίωσης χωρίς να έρθω αντιμέτωπος με τις κοινωνικές συνθήκες που την παράγουν; Συνεπώς, για να γίνουμε τα «μοναδικά» δρώντα υποκείμενα των ίδιων μας των ζωών όπως προτάσσει ο Στίρνερ, πρέπει να συνασπιστούμε με άλλους για να καταργήσουμε τις συνθήκες που μας εγκλωβίζουν. Για τον Στίρνερ, αυτές οι συνθήκες που εμείς παράγουμε, και παρά ταύτα κυριαρχούν πάνω στην ιδεατή και υλική μας ύπαρξη, αποτελούν μορφές κυριαρχίας στις οποίες πρέπει να επιτεθούμε. Για τους Μαρξ και Ένγκελς απεναντίας, παρόλο που η αμφισβήτηση των ιδεολογικών μυστικοποιήσεων της δυστυχίας μας αποτελεί ζήτημα ουσιώδες, η ανελευθερία της καθημερινής ζωής μπορεί να τερματιστεί μόνο με το τέλος του ιδιαίτερου οικονομικού συστήματος που την αναπαράγει.

Δεν ήταν οι Μαρξ και Ένγκελς οι πρώτοι που επεσήμαναν πως ο εγωιστής του Στίρνερ πρέπει να είναι και κομμουνιστής. Ο Φόιερμπαχ εκφράζει την ίδια άποψη στην απάντησή του προς τον Στίρνερ το 1845: «Το να είναι κανείς άτομο, το δίχως

7. Μαρξ και Ένγκελς, *Γερμανική Ιδεολογία*, Τόμος Α', εκδόσεις Gutenberg, σελ. 81.

άλλο, σημαίνει ότι είναι “εγωιστής”, όμως ταυτόχρονα σημαίνει ότι είναι ακούσια και “κομμουνιστής”».⁸ Ο Φόιερμπαχ αυτό το εννοεί σε φιλοσοφικό και όχι πολιτικό επίπεδο, στον βαθμό δηλαδή που κάθε Εγώ αποτελεί Εγώ μόνο σε σχέση με τα άλλα Εγώ. Αυτό αποτελεί ένα απλό εγελιανό επιχείρημα, και ο ίδιος ο Στίρνερ συμφωνεί. Στην απάντησή του προς τον Φόιερμπαχ σημειώνει πως «δεν σκέφτηκε [ο Στίρνερ] να αρνηθεί πως το “άτομο” είναι “κομμουνιστικό”».⁹ Το κάθε άτομο για τον Στίρνερ είναι φυσικά κοινωνικό, κοινοτικό, σχεσιακό· είναι όλα αυτά – και κάτι *παραπάνω*. Ο μοναδικός συμμετέχει πλήρως στη ζωή, με τους άλλους, ελεύθερα και με χαρά, κι όμως δεν εξαντλείται στις σχέσεις του με τους άλλους. Αυτό που αποκλείει ο μοναδικός είναι η αλλοτριότητα, η παγίωση, η ιερότητα, η αμεροληψία, η απουσία ενδιαφέροντος.¹⁰ Ένα αντικοινωνικό, ναρκισσι-

8. Φόιερμπαχ, «*Η Ουσία του Χριστιανισμού σε σχέση με το Ο Μοναδικός και η Ιδιοκτησία του*», *Philosophical Forum* 8 (2):81 (1976)), σελ. 85.

9. Max Stirner, *Stirner's Critics*, LBC Books, 2012, σελ.88.

10. Ό.π., σελ. 81-82: «Ο εγωισμός [...] δεν αντιτίθεται στην αγάπη ούτε στη σκέψη· δεν έχει ως εχθρό τη γλυκιά ζωή της αγάπης, ούτε την αφοσίωση, την αυτοθυσία· δεν εχθρεύεται την εγγύτητα, τη ζεστασιά, ούτε την κριτική, τον σοσιαλισμό, ούτε εν ολίγοις, το οποιοδήποτε *πραγματικό ενδιαφέρον*. Δεν αποκλείει τίποτα. Στοχεύει ενάντια στην απουσία ενδιαφέροντος, στην αδιαφορία· δεν είναι ενάντια στην αγάπη, είναι ενάντια στην ιερή αγάπη. Δεν είναι ενάντια στη σκέψη, είναι ενάντια στην ιερή σκέψη. Δεν είναι ενάντια στους σοσιαλιστές, αλλά ενάντια στους ιερούς σοσιαλιστές κ.λπ. Η “αποκλειστικότητα” του εγωιστή, που κάποιος θέλουν να την περάσουν για απομόνωση, διαχωρισμό, μοναξιά, είναι τουναντίον πλήρης *συμμετοχή* στο ενδιαφέρον – με τον αποκλεισμό του μη ενδιαφέροντος. Κανείς δεν προσμετρά στα θετικά του Στίρνερ την παγκόσμια συναλλαγή του και τον συνασπισμό του των εγωιστών από το με-

στικό Εγώ είναι εφικτό αλλά αξιολύπητο, καθώς «θα ήταν ένα Εγώ που δεν ξέρει και δεν απολαμβάνει τις χαρές που προκύπτουν από τη συμμετοχή με τους άλλους, από τη σκέψη του άλλου, κάποιος δηλαδή που στερείται μυριάδες απολαύσεις – συνεπώς, ένας εαυτός φτωχός».¹¹

Ο Στίρνερ προκάλεσε έντονες αντι-παραθέσεις τόσο στην εποχή του, όσο και πολύ αργότερα. Η επιρροή του μπορεί να εντοπιστεί στον Φρήντριχ Νίτσε, την Έμμα Γκόλντμαν, την Ντόρα Μάρσντεν, τον Ζιλ Μπονό, τον Ρένζο Νοβατόρε, τον Καρλ Σμιτ, τον Έντμουντ Χούσερλ, τον Γκούσταφ Λάνταουερ, τον Βίλχελμ Ράιχ, τον Βίκτορ Σερζ, τον Μαρσέλ Ντυσάν, τον Χέρμπερτ Μαρκούζε, τον Αλμπέρ Καμύ και τον Ραούλ Βανεγκέμ. Αν μη τι άλλο, αποδεικνύεται ότι η ανάγνωση του Στίρνερ αναζωογονεί ξανά και ξανά το πνεύμα της εξέγερσης που εμψυχώνει τη ριζοσπαστική κριτική της καθημερινής ζωής. Αυτή η εξέγερση δεν ερείδεται σε κάποιον εξωτερικό κοινωνικό σκοπό ή πολιτικό ιδεώδες, αλλά πρώτα πρώτα στη σχέση που έχει κανείς με την ίδια του τη ζωή.

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο θα μπορούσε κάποιος να διαβάσει Στίρνερ σήμερα είναι για να δει τις παραλληλίες και τα προβλήματα σε κάποιες τάσεις της σύγχρονης κριτικής σκέψης. Η κίνηση από τους αριστερούς εγγελιανούς διαμέσου του Στίρνερ προς τον Μαρξ μπορεί να φωτίσει τη δυναμική της αριστερής κριτικής σήμερα. Οι νεαροί εγγελιανοί, οι «Ελεύθεροι», άσκησαν κριτική στην αστική κοινωνία ακριβώς επειδή αδυνατεί να ανταποκριθεί στο ιδεώδες της *ανθρωπότητας*, στην αποτυχία της να παράσχει δικαιοσύνη, ισότητα και ελευθερία σε όλα τα άτομα που ζουν υπό το

γαλύτερο κεφάλαιο του βιβλίου του με τίτλο “Η συναλλαγή μου”».

11. Ό.π., σελ. 80.

σύγχρονο κράτος. Άσκησαν κριτική σε κυβερνήσεις, προασπίστηκαν την «κοινωνική δικαιοσύνη», δημοσίευσαν σε εφημερίδες, συμμετείχαν σε διαδικασίες συλλογής υπογραφών. Μήπως τα παραπάνω δεν αποτελούν χαρακτηριστικά της πυρηνικής μορφής του σύγχρονου ακτιβιστή, του υπέρμαχου της κοινωνικής δικαιοσύνης [social justice warrior] ο οποίος αναζητά χωρίς σταματημό το τελευταία κοπή ιδεώδες, έτσι ώστε να ξεμπροστιάσει την υποκρισία κακών ατόμων και κρατών; Τόσο οι αριστεροί εγγελιανοί όσο και ο ακτιβιστής της σήμερα μάχονται υπέρ της «λαϊκής εξουσίας», του αυτοδιαχειριζόμενου «ελεύθερου κράτους», του θριάμβου της κοσμικής ανθρωπότητας ενάντια στην οπισθοδρομικότητα της θρησκείας. Ενάντια σε αυτή την οπτική, ο Στίρνερ επιτίθεται στα κανονιστικά θεμέλια επί των οποίων στηρίζονται αυτές οι κριτικές, δηλαδή στις ιδέες της ανθρωπότητας, του νόμου, της δικαιοσύνης, της ισότητας, της κοινωνίας και της ελευθερίας. Υποστηρίζει πως κριτήρια τέτοιου τύπου δεν αποτελούν παρά πραγματοποιημένες αφαιρέσεις αλλοτριωμένων σχέσεων, τα οποία συσκοτίζουν την ίδια μας τη συνθήκη. Το αποτέλεσμα είναι να μετατρέπεται το ιδεώδες σε θεμέλιο του πραγματικού.

Η κριτική του Στίρνερ, η οποία τοποθετείται ενάντια σε ηθική, κράτος και εργασία, οδηγεί στην υπεράσπιση της *εξέγερσης* ενάντια στην επανάσταση, διότι ενώ η «επανάσταση αποβλέπει σε καινούργιες διευθετήσεις· η εξέγερση μας οδηγεί στο να μην αφηνόμαστε πια σε διευθετήσεις».¹² Ενδεχομένως αυτή να είναι η πρωταρχική φόρμουλα για τη σύγχρονη ριζοσπαστική κριτική του φιλελεύθερου ακτιβισμού. Οι απόγονοι του Στίρνερ διαρρηγνύουν τις αφαιρέσεις που ρυπαίνουν το πεδίο των μελλοντικών δυνατοτήτων, φαντασιοκο-

12. *Ο Μοναδικός και η Ιδιοκτησία του*, σελ. 332.

πίες όπως η «συμμετοχική οικονομία», η «κοινωνική δικαιοσύνη», ο «δημοκρατικός σοσιαλισμός» ή η «αυτοδιαχείριση». Ο Στίρνερ δεν ελπίζει σε τίποτα έξω από την άρνηση του παρόντος, έξω από την ανάλωση όλων των πραγμάτων, τη μετατροπή τους σε τίποτα για τον εαυτό, τη διάλυση και επανοικειοποίηση όλων όσα υπάρχουν διαχωρισμένα από τα άτομα. Μόνο με την υπομονετική στόχευση σε κάθε αφαίρεση και το ξεριζωμά της μπορεί να υπάρξει ένα διαφορετικό μέλλον. Για τον Στίρνερ, η ρίζα της κυριαρχίας των αφαιρέσεων πάνω μας συνίσταται στα ψεύτικα είδωλα του θεού, του κράτους, της ιεραρχίας και της κυβέρνησης, της εργασίας και της κοινωνίας. Σε μια μάλλον στιρνερική στιγμή, ο Μαρξ υποστηρίζει πως αν συνεχίσει να υπάρχει οτιδήποτε διαχωρισμένο από τα άτομα, τότε η αλλοτρίωση δεν θα έχει ξεπεραστεί, και ο κομμουνισμός δεν θα έχει επιτευχθεί:

Ο κομμουνισμός διαφέρει από όλα τα προηγούμενα κινήματα κατά το ότι ανατρέπει τη βάση όλων των προηγούμενων σχέσεων παραγωγής και συναναστροφής, και για πρώτη φορά χειρίζεται συνειδητά τις φυσικές προϋποθέσεις σαν δημιουργήματα των ανθρώπων που έχουν υπάρξει ως τώρα, απογυμνώνει τις σχέσεις αυτές από το φυσικό τους χαρακτήρα και τις υποτάσσει στην εξουσία των *συνασπισμένων ατόμων*. Η οργάνωσή του είναι, επομένως, ουσιαστικά οικονομική, είναι υλική δημιουργία των όρων αυτής της συνένωσης. Μετατρέπει τους υπάρχοντες όρους σε όρους της συνένωσης. *Η πραγματικότητα που δημιουργεί ο κομμουνισμός είναι ακριβώς η αληθινή βάση που καθιστά αδύνατο οτιδήποτε υπάρχει ανεξάρτητα από τα άτομα,*

στον βαθμό πάντως, που η πραγματικότητα είναι μονάχα ένα προϊόν της προηγούμενης συναναστροφής¹³ των ίδιων των ατόμων.¹⁴

Υπό την εξουσία των «συνασπισμένων ατόμων», ο κομμουνισμός δημιουργεί μια πραγματικότητα στην οποία δεν υπάρχει τίποτα «ανεξάρτητα από τα άτομα». Συνεπώς ο κομμουνισμός για τον Μαρξ δεν είναι τόσο διαφορετικός από τον εγωισμό για τον Στίρνερ. Και στις δυο οπτικές το ζήτημα είναι να πάψει η ατομική ζωή να τελεί υπό την κυριαρχία πραγματικών αφαιρέσεων. Για τον Μαρξ αυτές οι αφαιρέσεις ριζώνουν στις οικονομικές σχέσεις παραγωγής, και άρα πρέπει να αντιμετωπιστούν στρατηγικά σε αυτή την σφαίρα. Για τον Στίρνερ υπάρχουν παντού, και πρέπει να τους επιτεθούμε όπου τις συναντούμε.

Συνεπώς ο Μαρξ δεν αγνοεί την παρέμβαση του Στίρνερ, δεν επιστρέφει στο πλαίσιο των νεαρών εγγελιών. Απεναντίας, προσπαθεί να θεμελιώσει υλικά την πηγή των αφαιρέσεων στις οποίες ασκεί κριτική ο Στίρνερ. Ο Μαρξ τις εντοπίζει, μία προς μία, στις υλικές κοινωνικές σχέσεις που γέννησαν τις κυρίαρχες ιδεολογίες της εποχής. Ο Στίρνερ ακολουθεί τα χνάρια

13. (σ.τ.μ.) Ο όρος *Verkehr* της *Γερμανικής Ιδεολογίας* αντιστοιχεί μέσες άκρες στον κατοπινό όρο *κοινωνικές σχέσεις*. Ο Μαρξ δεν εννοεί ότι η κομμουνιστική ρήξη ακυρώνει την αυθυπαρξία της μη-ανθρώπινης πραγματικότητας – πώς θα μπορούσε άλλωστε; Αυτό που καθίσταται ιστορικά αδύνατο μέσα από τη διαδικασία της κομμουνιστικής ρήξης είναι η αυτονόμηση των προϊόντων της ανθρώπινης πρακτικής, η σε συνθήκες αλλοτρίωσης νομοτελειακή μετατροπή τους σε κανονιστικές αρχές. Προφανώς, η άρση του κατακερματισμού του κοινωνικού προτσές μετασχηματίζει άρδην και τη σχέση ανθρώπινου και μη-ανθρώπινου.

14. *Γερμανική Ιδεολογία*, Τόμος Α', σελ. 119. [Η έμφαση είναι του Blumenfeld.]

των μοντέρνων φιλελεύθερων ιδεών μέχρι να βρει την εξάρτησή τους από κάποια αλλοτριωμένη έννοια του θεού, του κράτους ή της ανθρωπότητας, και έπειτα εστιάζει σε αυτή την έννοια και τη βεβηλώνει μέχρι το μη περαιτέρω, προασπιζόμενος το έγκλημα, το απάνθρωπο, την αποστασία. Ο Μαρξ από την άλλη, τοποθετεί τη στιρνερική κριτική της αφηρημένης κυριαρχίας εντός του πεδίου της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, του κεφαλαίου, της ταξικής πάλης. Ισότητα, ιδιοκτησία, ελευθερία και δικαιοσύνη αποτελούν για τον Μαρξ ιστορικά ειδικές συλλήψεις που αναδύονται από τις υλικές σχέσεις ανάμεσα στα άτομα της καπιταλιστικής κοινωνίας. Για τον Μαρξ, αυτές οι ιδεατές αφαιρέσεις αντανακλούν την πραγματική αφαίρεση του κεφαλαίου, την αντικειμενική μορφή της αλλοτριωμένης ανθρωπίνης δραστηριότητας που γεννιέται στις σύγχρονες κοινωνίες οι οποίες βασίζονται στην παραγωγή εμπορευμάτων με σκοπό την ανταλλαγή. Σύμφωνα με τον Μαρξ, η ιστορική δυναμική του κεφαλαίου υπάγει το περιεχόμενο της ανθρωπίνης δραστηριότητα υπό την ειδική μορφή της εργασίας που αποσκοπεί στην παραγωγή αξίας, κάτι που με τη σειρά του αντιστρέφει υποκείμενο και αντικείμενο της ιστορίας.¹⁵ Αν και όχι με ξεκάθαρο τρόπο, ο Στίρνερ κατάφερε να συλλάβει την αφηρημένη μορφή της κυριαρχίας η οποία προκαλεί την αντιστροφή της υποκειμενικής δρώσας αρχής στην καπιταλιστική κοινωνία. Προσπάθησε να την επανοικειοποιηθεί ο ίδιος για τον εαυτό του. Θέλησε να έρθει σε ρήξη με τις αντικειμενικές και υποκειμενικές διαμεσολαβήσεις της αστικής κοινωνίας, με ό,τι ανάγει τα άτομα σε κοινωνικές λειτουργίες, σε αντιληπτές

ιδιότητες, σε κανονιστικές αξίες. Παρ' όλα αυτά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως ο Στίρνερ συγγέει τη *μορφή* της αφηρημένης κυριαρχίας με το *περιεχόμενό* της. Όπως και να 'χει, ο Στίρνερ ήταν ο πρώτος και ο πιο ριζοσπαστικός συγγραφέας που έθεσε το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο ένα άτομο μπορεί να έρθει σε ρήξη με την ολοποιητική [totalizing] κοινωνική σύνθεση της νεωτερικότητας.

Στη *Γερμανική Ιδεολογία* ο Μαρξ σκιαγραφεί τον Στίρνερ ως έναν σύγχρονο Δον Κιχώτη, ως έναν νέο Άγιο Παύλο, έναν περιπλανώμενο ιππότη και έναν απόστολο που μάχεται ενάντια στους παλιούς θεούς. Ο άγιος Μαξ, ή ο Σάντσο, όπως τον τρολάρει ο Μαρξ, αποτυγχάνει να βάλει στο στόχαστρο τις ιστορικά ειδικές υλικές σχέσεις που εμψυχώνουν τις μοντέρνες θεότητες. Ένας τρόπος για να κατανοήσουμε την κριτική του Μαρξ είναι να πούμε ότι το μοναδικό άτομο του Στίρνερ, ο *Einzige* ή το *Εγώ* που έχει την ικανότητα να αναπτύσσει πλέρια τις δυνάμεις του, είναι εφικτό μόνο στον πλήρως αναπτυγμένο κομμουνισμό, σε εκείνη την τάξη πραγμάτων όπου οι υλικές σχέσεις είναι αδιαχώριστες από την ατομική εξουσία και έχουν πάψει να εξαρτώνται από την τάση για αξιοποίηση. Σχηματικά μιλώντας, ο *εγωισμός του Στίρνερ είναι ο κομμουνισμός του Μαρξ ιδωμένος από μια οπτική πρώτου ενικού προσώπου*. Δεν είναι η άρνηση αλλά η πραγμάτωση του ατόμου. Κυνηγώντας τον Στίρνερ σε ολόκληρη τη *Γερμανική Ιδεολογία*, ο Μαρξ αντηχεί τη σκέψη του όταν περιγράφει τον κομμουνισμό ως την ελεύθερη ανάπτυξη των *ατόμων*:

Δείξαμε ήδη πιο πάνω ότι η κατάργηση της αυτονόμησης των συνθηκών απέναντι στα άτομα, της υποταγής της ατομικότητας στην τύχη, της υπαγωγής των προσωπικών σχέσε-

15. Για περισσότερα για αυτή την ανάγνωση του Μαρξ, δεξ Postone, *Time, Labor and Social Domination: A Reinterpretation of Marx's Critical Theory* (1993).

ων των ατόμων στις γενικές ταξικές σχέσεις κ.λπ., καθορίζεται σε τελευταία ανάλυση από την κατάργηση του καταμερισμού της εργασίας. [...] Μέσα στην κομμουνιστική κοινωνία, τη μόνη όπου η πρωτότυπη και ελεύθερη ανάπτυξη των ατόμων δεν είναι μια κενή φράση, η ανάπτυξη αυτή καθορίζεται ακριβώς από τη σύνδεση των ατόμων, μια σύνδεση που συνίσταται εν μέρει στις οικονομικές προϋποθέσεις και εν μέρει στην αναγκαία αλληλεγγύη για την ελεύθερη ανάπτυξη όλων, και, τέλος, στον καθολικό χαρακτήρα της δραστηριότητας των ατόμων πάνω στη βάση των υφιστάμενων παραγωγικών δυνάμεων.¹⁶

Ο κομμουνισμός αποτελεί την κοινωνία των ελεύθερων ατόμων – ο Μαρξ αυτό το κατανοούσε, όπως και πολλοί αναγνώστες του Στίρνερ. Στο περιοδικό της Έμμα Γκόλντμαν *Mother Earth* του 1907, ο Γερμανο-αμερικανός αναρχικός Μαξ Μπαγκίνσκι έγραψε την παρακάτω κριτική για την πρώτη αγγλική μετάφραση του *Ο μοναδικός και η ιδιοκτησία του*: «Συνεπώς ο κομμουνισμός δημιουργεί μια βάση για την ελευθερία και την *Eigenheit* [ιδιαιτερότητα] του ατόμου. Είμαι κομμουνιστής επειδή είμαι ατομικιστής. Οι κομμουνιστές συμφωνούν πλήρως με τον Στίρνερ όταν λέει ότι αντί να *αιτούμαστε* πρέπει να *πάρουμε* – οδηγώντας έτσι στη διάλυση της ιδιοκτησίας, στην απαλλοτρίωση. Ατομικισμός και κομμουνισμός πάνε χέρι-χέρι».¹⁷ Το 1974 η αμερικανική καταστασιακή συλλογικότητα *For Ourselves* δημοσίευσε ένα κείμενο με τίτλο «Το Δικαίωμα στην Απλησιότητα: Θέσεις σχε-

τικά με την πρακτική αναγκαιότητα του να ζητάς τα πάντα», το οποίο καταφάσκει σε μια ριζοσπαστική σύνθεση Μαρξ και Στίρνερ, κομμουνισμού και εγωισμού:

Ο «κομμουνιστικός εγωισμός» είναι η σύνθεση του ατομικισμού και του κολεκτιβισμού, όπως ακριβώς και η κομμουνιστική κοινωνία είναι η ονομασία της έμπρακτης, υλικής, αισθητικής άρσης της ιστορικής αντίφασης του «μερικού» και του «γενικού» συμφέροντος, μιας αντίφασης που δημιουργείται ιδιαίτερα μέσα στη σχάση της κοινωνίας, στη διάσπασή της σε τάξεις. Τούτη η «άρση» δεν μπορεί να έχει τη μορφή μιας απλής ιδέας ή αφαιρέσεως, αλλά μπορεί μονάχα να είναι μια έμπρακτη, συγκεκριμένη μορφή κοινωνίας [...] Η ουσία του κομμουνισμού είναι ο εγωισμός· η ουσία του εγωισμού είναι ο κομμουνισμός. Αυτό είναι το μυστικό που αλλάζει τον κόσμο και που ο κόσμος ακόμα κρατάει σε μεγάλη απόσταση μακριά του. Η εκτύλιξη και διαλεύκανση του μυστικού αυτού ως γένεση και ανάδυση της ριζοσπαστικής υποκειμενικότητας δεν είναι άλλη από τη διαδικασία σχηματισμού της ίδιας της κομμουνιστικής κοινωνίας. Κι αυτή ήδη εμπεριέχει την αντικειμενική διαδικασία.¹⁸

Προκαλεί θλίψη, αλλά όχι και έκπληξη, το γεγονός ότι το «μυστικό» του κομμουνιστικού εγωισμού δεν έγινε αντικείμενο έρευνας έκτοτε – ούτε από κομμουνιστές ούτε από ατομικιστές, μαρξιστές ή αναρχικούς.

16. *Γερμανική Ιδεολογία*, Τόμος Β', σελ. 189-190.

17. *Mother Earth*, Vol. 2 No. 3, Μάιος 1907.

18. *For Ourselves, Το Δικαίωμα στην Απλησιότητα*, Θέσεις 45, 47. Ερατώ, 2001.

Ο Μαρξ όμως έκανε κάτι παραπάνω από το να γειώσει τη δυνατότητα του στρινερικού ατομικισμού στη κομμουνιστική συνθήκη. Συνδέει τη θεωρητική κριτική του Στίρνερ στην αστική κοινωνία με τους πρακτικούς προλεταριακούς αγώνες που ήδη λάμβαναν χώρα στη δυτική Ευρώπη. Για τον Μαρξ η κριτική δεν έχει ανάγκη να εκπροσωπεί αυτούς τους αγώνες, παρά μόνο να εκφράζει το αντικείμενό τους με τον πληρέστερο δυνατό τρόπο. Το αντικείμενο ή ο στόχος, για το οποίο ο Στίρνερ ανοίγει τον δρόμο, είναι το κεφάλαιο, και οι προλεταριακές εξεγέρσεις του 1848 υπόρρητα ή ρητά ξεσπούν εναντίον του. Υπάρχει άραγε ένας Μαρξ του σήμερα, ένας κριτικός που να μπορεί να αρθρώσει μια κριτική απάντηση στην αριστερά έτσι ώστε να τοποθετείται στο παγκόσμιο πεδίο του ανταγωνισμού ενάντια στον στόχο που είναι το κεφάλαιο; Ίσως αυτό είναι που χρειάζεται: μια σύνδεση της προλεταριακής εξέγερσης με το αντικείμενό της, με έναν τρόπο που να εξηγείται η δυναμική του κεφαλαίου και του εαυτού, της ιδιοκτησίας και της άρνησής της.

Τούτων λεχθέντων, θα επιστρέψω στον Στίρνερ για μια τελευταία φορά, και θα πάρω τα πράγματα από την αρχή. Θα ξεκινήσω αναλύοντας τη φράση που δανείστηκε ο Στίρνερ και με την οποία ξεκινά και τελειώνει το βιβλίο του, και έπειτα θα αναπτύξω μερικές τελευταίες σκέψεις για τον μοναδικό, το προλεταριάτο, και το δημιουργικό μηδέν.

*Ich hab' mein Sach' auf Nichts gestellt.*¹⁹ Ότι υπάρχει για μένα είναι μηδέν.

19. (σ.τ.μ.) Εδώ ας ειπωθούν δυο λόγια για τη φράση που δίνει και τον τίτλο του κειμένου. Η κατά λέξη μετάφραση είναι: τοποθέτησα την υπόθεσή μου στο μηδέν, στο τίποτα. Ο Στίρνερ τη δανείζεται από το τραγούδι του Γκαίτε που παρατίθεται παρακάτω, το οποίο με τη σειρά του αποτελεί παρωδία ενός χριστιανικού ποιή-

Τοποθέτησα την υπόθεσή μου στο τίποτα. Εμπιστεύτηκα το μηδέν. – Έτσι ξεκινά, και συνεχίζει:

Και τι δεν θα έπρεπε να ήταν υπόθεσή μου! Πρώτα απ' όλα, η καλή υπόθεση, μετά η υπόθεση του Θεού, η υπόθεση της ανθρωπότητας, της αλήθειας, της ελευθερίας, της ανθρωπιάς, της δικαιοσύνης· περαιτέρω, η υπόθεση του λαού μου, του ηγεμόνα μου, της πατρίδας μου – τέλος, η υπόθεση του πνεύματος, και χίλιες άλλες υποθέσεις. Μόνον η δική μου υπόθεση δεν πρέπει ποτέ να είναι υπόθεσή μου. «Ντροπή στον εγωιστή, που σκέφτεται μόνο τον εαυτό του!»²⁰

Ο Στίρνερ κλέβει την εναρκτήρια φράση από ένα μηδενιστικό τραγούδι-ποίημα του 1806, γραμμένο από τον Γκαίτε, με τίτλο «Vanitas! Vanitatum Vanitas!». Το ποίημα έχει ως εξής:

Το είναι μου στο μηδέν αφιέρωσα, ζήτω!
και ο κόσμος είναι μια χαρά, ζήτω!
Κι όποιος θέλει να με συντροφεύσει
το ποτήρι πρέπει να βροντά, και μαζί
να τραγουδά πάνω από του κρασιού τα
κατακάθια.

ματος του Johann Leon (1530-1597), με τίτλο *Ich hab' mein' Sach' Gott heimgestellt*, το οποίο μελοποίησε ο Γιόχαν Σεμπάστιαν Μπαχ (BWV 707). Ο Γκαίτε παρωδεί τον αρχικό τίτλο – «αφέθηκα, παρέδωσα το είναι μου, την ύπαρξή μου, ό,τι με αφορά, στον Θεό», και ο Στίρνερ μετατρέπει αυτό το παίγνιο του Γκαίτε σε πρίσμα δια του οποίου μπορεί να δει τα πράγματα με άλλη ματιά. Ότι υπάρχει, ό,τι θα μπορούσε να αφορά το εγώ, διαθλάται μέσα από το μηδέν, ή καλύτερα, την εμπειρία του μηδενός.

20. *Ο Μοναδικός και η Ιδιοκτησία του*, σελ 27.

Στο χρυσάφι και τον πλούτο δόθηκα, ζήτω!
Εκεί έχασα κουράγιο και χαρά, αλίμονο!
Το χρήμα ερχόταν κι έφευγε
κι όταν το είχα εδώ αμέσως χανότανε
αλλού.

Στις γυναίκες έδωσα το είναι μου, ζήτω!
Κι ήταν τα βάσανα σωρό, αλίμονο!
Η ψεύτρα άλλα πράγματα έψαχνε,
κι η αληθινή ήταν τόσο βαρετή,
μα η καλύτερη προς πώληση δεν ήταν.

Στα ταξίδια ύστερα δόθηκα, ζήτω!
και την πατρίδα μου άφησα, αλίμονο!
Μα πουθενά δε μ' άρεσε,
Περίεργο το φαγητό, άσχημο το κρεβάτι,
και κανείς σωστά δεν με καταλαβαίνει.

Στη φήμη και την τιμή το είναι μου
αφιέρωσα, ζήτω!
μα για δεσ, οι άλλοι είχαν παραπάνω,
αλίμονο!
κι αν καμωνόμουν τον σπουδαίο,
όλοι με κοίταζαν στραβά,
και για σωστό κανείς δεν με θεωρούσε.

Στη μάχη και τον πόλεμο το είναι μου
έδωσα, ζήτω!
Και είχα νίκες αρκετές, ζήτω!
σε γη εχθρική πατήσαμε το πόδι,
ο φίλος κινδύνεψε,
κι εγώ το πόδι μου έχασα.

Τώρα το είναι μου στο μηδέν αφιέρωσα,
ζήτω!
Όλος ο κόσμος μου ανήκει, ζήτω!
Τώρα τελειώνει το τραγούδι και το γλέντι,
Ας πιούμε όλοι, άσπρο πάτο,
σταγόνα να μη μείνει!

Όπως κι ο Στίρνερ, ο Γκαίτε πραγματεύεται
την απελπισία που έχει να κάνει με την ανα-
ζήτηση σκοπών έξω από τον εαυτό. Το άτο-

μο παρόλο που αναλώνει τη ζωή του σε δι-
άφορες δραστηριότητες, όπως χρήμα, σεξ,
ταξίδια, δόξα και πόλεμο, δεν καταφέρνει
να ταυτιστεί με καμία από αυτές. Ο πρωτα-
γωνιστής του ποιήματος επενδύει διάφορα
αντικείμενα, δραστηριότητες και σχέσεις
με το δικό του ιδεώδες του ποιος θέλει να
γίνει, και κατ' επανάληψη απογοητεύεται.
Η απελευθέρωση και η χαρά εντέλει προ-
κύπτουν από τη ρήξη με τον εσωτερικό
καταναγκασμό ταύτισης με το οτιδήποτε,
και από την ανάδυση της δυνατότητας να
αποτελέσει ο κόσμος αντικείμενο απολαυ-
στικής ανάλωσης από κοινού με άλλους.
Για τον Στίρνερ ο Γκαίτε περιγράφει το πε-
ριπλανώμενο υποκείμενο του παρόντος, το
Εγώ χωρίς ιδιότητες, που μπορεί να γίνει
μοναδικό μόνο αν οικειοποιηθεί την ίδια
του την αδειοσύνη, χρησιμοποιώντας την
ως καύσιμη ύλη για τη ζωή.

Ο τίτλος του ποιήματος, «Vanitas!
Vanitatum Vanitas!», προέρχεται από τον
Εκκλησιαστή (κεφ. α', στ. 2), που στα λα-
τινικά έχει μεταφραστεί από τον Άγιο Ιερώνυμο
ως *Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes
vanitas vanitatum omnia vanitas*. Μια σύγ-
χρονη μετάφραση θα ήταν η εξής: «Ματαιό-
της ματαιοτήτων είπε ο Εκκλησιαστής: μα-
ταιότης ματαιοτήτων, τα πάντα ματαιότης».
Η ματαιότητα εδώ σημαίνει μια κάποια κε-
νότητα ή απουσία νοήματος, τον μεταβα-
τικό, πρόσκαιρο χαρακτήρα κάθε εργασίας
ή δραστηριότητας υπό τον ήλιο, υπό τον
Θεό. Η αρχική εβραϊκή λέξη για τη μαται-
ότητα ήταν *hevel*, που σημαίνει αναπνοή ή
και ομίχλη. *Hevel* είναι ακόμη το όνομα του
πρωτότοκου γιου του Άβελ, του πρώτου ερ-
γάτη, του οποίου η σύντομη ζωή ήταν χωρίς
νόημα – όπως και η σύγχρονη ζωή υπό το
κεφάλαιο. Όμως, ανάμεσα στα εβραϊκά και
τα λατινικά, οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν
το *hevel* με τη λέξη ματαιότης, «χωρίς αλη-
θεια, χωρίς χρησιμότητα», που προέρχεται

από το ρήμα μασάομαι, που θα πει μασάω, τρώω, καταβροχθίζω.

Αυτό είναι ιδιαιτέρως ενδιαφέρον, καθώς η βασική έννοια δραστηριότητας για τον Στίρνερ είναι η *ανάλωση*, λέξη με την οποία εννοεί την ιδιοποίηση, την κατάληψη και την απελευθέρωση των πραγμάτων από την ιερή τους σφαίρα στη σφαίρα της ελεύθερης χρήσης και κατάχρησης. Αναλώνω θα πει χρησιμοποιάω, και αν ο κόσμος είναι *ματαιότητα*, *hevel*, μεμασημένος, δηλαδή, κενός, άχρηστος, ήδη μασημένος, τότε έργο μας δεν μπορεί να είναι να τον γεμίσουμε ξανά με καινούργιες αφαιρέσεις, αλλά να τον αναλώσουμε εκ νέου, να τον μασήσουμε εμείς οι ίδιοι. Ο κόσμος τέτοιος που τον ξέρουμε είναι νεκρή, καταναλωμένη εργασία, *δεν είναι τίποτα για μένα*. Όμως αυτό το μηδέν δεν είναι ένα γενικό ή κενό τίποτα, είναι το ιδιαίτερο τίποτα του κεφαλαίου που έρχεται αντιμέτωπο με το ιδιαίτερο τίποτα του Εγώ. Αυτά τα δύο τίποτα είναι *διακριτά*: «Δεν είμαι τίποτε, με την έννοια της κενότητας, είμαι όμως το δημιουργικό μηδέν, το μηδέν από το οποίο εγώ ο ίδιος ως δημιουργός δημιουργώ τα πάντα».²¹ Αυτό το δημιουργικό μηδέν δεν μπορεί να ξεφύγει από τον μηδενισμό του κεφαλαίου υποχωρώντας σε ποιότητες, ταυτότητες ή ιδιότητες. Μόνο απαλλοτριώνοντας ό,τι με απαλλοτριώνει, μετατρέποντας τον κόσμο σε ιδιοκτησία *μου*, μπορεί να υπάρξει ο κομμουνιστικός εγωισμός.

Για τον Στίρνερ ουδεμία διαφορά υφίσταται ανάμεσα στο να πούμε ότι «ο κόσμος ανήκει σε όλους» και «ο κόσμος ανήκει σε μένα». Ο κομμουνισμός και ο εγωισμός είναι συμβατοί στον βαθμό που αυτοί οι «όλοι» δεν πραγματοποιούνται σε ένα νέο άρχον υποκείμενο πάνω από εμένα· όπως γράφει ο Στίρνερ:

[Σ]τον άνθρωπο ανήκει ό,τι μπορεί αυτός να αποκτήσει: ο κόσμος ανήκει σε μένα. Λέτε τίποτε διαφορετικό με την αντίθετη φράση σας: «ο κόσμος ανήκει σε όλους»; Όλοι είναι εγώ και πάλι εγώ κ.λπ. Αλλά εσείς κάνετε το «όλοι» στοιχειό, το κάνετε ιερό, έτσι που το «όλοι» γίνεται μετά ο εμπνέων φόβο κύριος του ατόμου. Και στο πλευρό σας έρχεται τότε το φάντασμα του «δικαιώματος».²²

Ο κόσμος δεν μπορεί να μετατραπεί σε ιδιοκτησία του Εγώ χωρίς την κατάλυση του αστικού κράτους και της αστικής κοινωνίας, και την αντικατάστασή της από κομμούνες, συνασπισμούς, ενώσεις, συμβούλια. «Η διάλυση της κοινωνίας όμως είναι συναλλαγή ή ένωση», και αυτές οι ενώσεις δεν προορίζονται να κρατήσουν, ειδικά αν η μορφή τους προκαθορίζει το περιεχόμενό τους. «Αν μια ένωση έχει κρυσταλλωθεί σε κοινωνία, έχει πάψει να είναι συνασπισμός· διότι ο συνασπισμός είναι ένα ασταμάτητο ενώνεσθαι· έχει γίνει τελεσίδικη ένωση, έχει φτάσει σε μια ακινητοποίηση, έχει εκφυλιστεί σε κάτι παγιωμένο· είναι νεκρή ως ένωση, είναι το κουφάρι της ένωσης ή του συνασπισμού, είναι – κοινωνία, κοινότητα».²³

Όταν η κοινωνία ή η κοινότητα γίνεται η προνομιούχα μορφή αυτοσυσχέτισης του ατόμου, τότε καθήκον του μοναδικού είναι η βεβήλωση της κοινωνίας στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Το κεφάλαιο βεβηλώνει την κοινωνία, σπαταλά την ανθρώπινη εργασία και λεηλατεί τον πλανήτη. Όμως ο μοναδικός του Στίρνερ δεν υποχωρεί μπροστά στην κυριαρχία, δεν μαζεύει υπογραφές, δεν αιτείται να υποβληθούν κυρώσεις. Απεναντίας, η ελεύθερη ένωση των ατόμων

21. *Ο Μοναδικός και η Ιδιοκτησία του*, σελ 29.

22. *Ο.π.*, σελ. 265.

23. *Ο.π.*, σελ. 322.

βεβηλώνει το κεφάλαιο, σπαταλά την αξία του, κάνει το μέλλον δικό της. Το υποκειμένο που παράγεται από μια τέτοια δραστηριότητα δεν είναι ο νιτσεϊκός *Übermensch*, αλλά ό,τι ο Στίρνερ αποκαλεί *Unmensch*, ο μη-άνθρωπος, κάποιος που δεν αφήνεται πια να ταξινομηθεί, να υποστεί εκμετάλλευση, να γίνει ιδιοκτησία.

Στο Κεφάλαιο ο Μαρξ περιγράφει τη διαδικασία μέσω της οποίας τα πράγματα παίρνουν τον χαρακτήρα κοινωνικών σχέσεων (προσωποποίηση των πραγμάτων) και τα πρόσωπα παίρνουν τον χαρακτήρα πραγμασιδών σχέσεων (πραγμοποίηση των προσώπων). Το κάλεσμα του Στίρνερ –ό,τι υπάρχει για μένα είναι μηδέν– συμπυκνώνει αυτή τη διττή διαδικασία, και ταυτόχρονα δείχνει μια στρατηγική για το ξεπέρασμά της. Το δίδαγμά του: πρέπει να ακολουθήσουμε τη διαδρομή της αλλοτρίωσης μέχρι να την υπερβούμε. Η εκμηδένιση του κόσμου αποτελεί σκοπό τόσο του κεφαλαίου, το οποίο αρνείται το περιεχόμενο της ανθρώπινης δραστηριότητας και την αντικαθιστά με τις μορφικά καθορισμένες επιταγές της αξίας, όσο και του κομμουνισμού, που καταργεί την πραγμασιδή ποιότητα του κόσμου, και επιτρέπει στα ελεύθερα άτομα να χρησιμοποιήσουν, να αναλώσουν και να διαλύσουν το ένα το άλλο μέσα στην ένωση. «Καθετί το κλειστό και στάσιμο εξαυλώνεται, καθετί το ιερό βεβηλώνεται» – αυτή είναι η δύναμη του κεφαλαίου όπως την περιγράφουν οι Μαρξ και Ένγκελς στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*. Για τον Μαρξ και για τον Στίρνερ, αυτή η δύναμη διάλυσης «κάθε παγιωμένης, αποκρυσταλλωμένης σχέσης» δεν πρέπει να παραμείνει αποκλειστικά ίδιον της αστικής τάξης, αλλά να γίνει δική μου και δική σου επίσης. Αν απαλλοτριωθεί από τους ιδιοκτήτες της, αυτή η απο-αλλοτριωμένη κοινωνική δύναμη μπορεί να καταλύσει την υπάρχουσα

τάξη πραγμάτων. Για τον Μαρξ υπάρχει μόνο μία τάξη που είναι σε θέση να φέρει το παραπάνω έργο εις πέρας. «Η διάλυση αυτής της κοινωνίας», γράφει ο Μαρξ, «είναι το προλεταριάτο», και «αναγγέλλοντας τη διάλυση της προγενέστερης τάξης του κόσμου, το προλεταριάτο δεν κάνει τίποτε άλλο από το να εκφράζει το μυστικό της ίδιας του της υπάρξης, γιατί είναι η ντε φάκτο διάλυση της τάξης αυτής».²⁴

Ο Ντελέζ εγκωμιάζει τον Στίρνερ γιατί είναι «ο διαλεκτικός που αποκαλύπτει τον μηδενισμό ως την αλήθεια της διαλεκτικής». Για τον Ντελέζ, ο Στίρνερ αποδεικνύει ότι «το νόημα της ιστορίας και της διαλεκτικής δεν είναι η πραγμάτωση του λόγου, της ελευθερίας, του ανθρώπου ως είδους, αλλά ο μηδενισμός, και τίποτα άλλο εκτός από τον μηδενισμό».²⁵ Αν όμως η διαλεκτική κατανοηθεί πιο σωστά ως μια δομή σύστοιχη στη συστηματική λογική του κεφαλαίου (όπως τη σκιαγραφεί ο Μαρξ στα *Grundrisse* και το *Κεφάλαιο*) τότε αυτό που αποκαλύπτει ο Στίρνερ για τον Μαρξ είναι η μηδαμινότητα του κεφαλαίου, ο δικός του ιδιαίτερος μηδενισμός. Ο Στίρνερ περιγράφει τη μηδαμινότητα του Εγώ ως τη συνθήκη για τη δυνατότητα να μεταβληθεί το Εγώ σε μοναδικό. Από μαρξική σκοπιά όμως, αυτό μπορεί να διαβαστεί ως μια περιγραφή της μηδαμινότητας του κεφαλαίου και της αρνητικότητας του προλεταριάτου – μιας τάξης χωρίς ειδικές ιδιότητες, πλην της γενικής μορφής της εργασιακής δύναμης.

Για να κατανοήσουμε την αμφισημία αυτής της οπτικής μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα από τη δομή της εγελιανής *Φαινομενολογίας του Πνεύματος* και του μαρ-

24. Καρλ Μαρξ, *Εισαγωγή στην Κριτική της Φιλοσοφίας του Δικαίου του Χέγκελ*, 1844.

25. Ζιλ Ντελέζ, *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*, εκδόσεις Πλέθρον, 2002, σελ. 233.

ξικού Κεφαλαίου. Στη Φαινομενολογία του Χέγκελ η κίνηση του πνεύματος μπορεί να ιδωθεί από τη σκοπιά της υπόστασης ή του υποκειμένου, και το «εμείς» του κειμένου δεν είναι τίποτα άλλο από την αμοιβαία συγκρότηση των δύο παραπάνω. Στο Κεφάλαιο του Μαρξ, η δομή του καπιταλισμού μπορεί να ιδωθεί τόσο από τη σκοπιά του κεφαλαίου όσο και της εργασίας, και ο καπιταλισμός δεν είναι τίποτα διαφορετικό από την αμοιβαία συγκροτητική σχέση των δύο.²⁶ Για τον Στίρνερ, η κίνηση της άρνησης λαμβάνει χώρα ανάμεσα στον μοναδικό και τις ιδιότητές του, ή ανάμεσα στο Εγώ και το δικό του. Ο κομμουνισμός ή εγωισμός δεν έχει να κάνει με την προνομιακή μεταχείριση της μίας ή της άλλης στιγμής, αλλά με την κατάργηση του διαχωρισμού που υφίσταται αναμεταξύ τους μέσω του αρνητικού δυναμικού της μίας εκ των δύο. Το υποκείμενο του Χέγκελ αρνείται και πραγματώνει την υπόσταση, ο μοναδικός του Στίρνερ αρνείται και πραγματώνει την ιδιοκτησία, το προλεταριάτο του Μαρξ αρνείται και πραγματώνει το κεφάλαιο.²⁷

26. (σ.τ.μ.). Πρόκειται για προβληματική διατύπωση. Η «αμοιβαία συγκροτητική σχέση των δύο» είναι μια σχέση ασύμμετρη: ο ένας πόλος υπάγει τον άλλον. Το κεφάλαιο εξ ορισμού αρνείται ακατάπαυστα την ίδια του την άρνηση, η οποία εντός της σχέσης ενεργεί *in the mode of being denied*, για να δανειστούμε την οξυδερκή διατύπωση του Richard Gunn (*Against Historical Materialism*, 1992). Η σκοπιά του κεφαλαίου είναι η ιστορικά αληθής σκοπιά. Πρόκειται όμως για μια αλήθεια που μπορεί και πρέπει να καταστραφεί. Δεν υπάρχει μεταθεωρητική θεμελίωση της κομμουνιστικής κριτικής. Η συγκρότηση της αλήθειας της συνεπάγεται τη μετάβαση σε άλλο γένος: την ίδια την κομμουνιστική ρήξη – «το όπλο της κριτικής...» κ.λπ.

27. (σ.τ.μ.). Θεωρούμε ότι εδώ ο συγγραφέας αφήνεται να παρασυρθεί από τις μαγανιές της διαλεκτικής. Μόνο υπό μια πολύ ειδική έννοια θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι στη διαδικασία αυτοκατάργησής του το

Ο Στίρνερ εκφράζει τη μοναδικότητα της μηδαμινότητάς μου, της ενικότητάς μου. Αυτή η μηδαμινότητα δεν πρέπει να εννοηθεί ως «κενότητα», αλλά ως αυτό από το οποίο, και στο οποίο, η δημιουργία δημιουργεί· όμως αυτό που δημιουργεί είναι η εργασία. Ο μοναδικός και το προλεταριάτο αποτελούν δημιουργικά μηδέν, που παράγουν σε συνθήκες αλλοτρίωσης, και αναζητούν τον τρόπο να ιδιοποιηθούν και να αναλώσουν ό,τι τα κατέχει και τα αναλώνει.

Ως τίποτα, υπάρχω ξέχωρα, υπάρχω στον ενικό αριθμό. Όμως ως προλετάριος, η μοναδική μου μηδαμινότητα συνασπίζεται με άλλους, που όπως εγώ, δεν έχουν τίποτα και θέλουν τα πάντα. Η μοναδικότητα του προλεταριάτου συνίσταται στο ότι αποτελεί την καθολική άρνηση της κοινωνίας. Όπως λέει ο Μαρξ, είναι η μόνη τάξη που μπορεί να διακηρύξει, ανυπότακτα και σε πλήρη συμφωνία με τον Στίρνερ, πως:

*δεν είμαι τίποτα και πρέπει να γίνω το παν.*²⁸

προλεταριάτο πραγματώνει το κεφάλαιο χωρίς να περιπέσουμε σε λογικές θεωρητικές διαιωνίσις του κεφαλαίου.

28. Καρλ Μαρξ, *Εισαγωγή στην Κριτική της Φιλοσοφίας του Δικαίου του Χέγκελ*, 1844.

FOR OURSELVES

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ
ΣΤΗΝ ΑΠΛΗΣΤΙΑ

*Θέσεις σχετικά με
την πρακτική αναγκαιότητα
του να απαιτείς τα πάντα*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ